

आभासी वैयक्तिक ठेव लेखा व्यवस्था व कार्यपद्धतीच्या अंमलबजावणीच्या अनुषंगाने आभासी वैयक्तिक ठेव लेखा प्रशासक म्हणून घोषित आहरण व संवितरण अधिकारी यांनी मुंबई वित्तीय नियम , १९५९ मधील नियम ५७ आणि महाराष्ट्र कोषागार नियम, १९६८ मधील नियम २८२ अन्वये विहित तरतुदींचे काटेकोर अनुपालन करणेबाबत....

महाराष्ट्र शासन

वित्त विभाग

शासन निर्णय क्रमांक: संकीर्ण २०२३/प्र.क्र. ११०/२०२३/कोषा प्रशा- ५

मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक

मंत्रालय, मुंबई- ४०० ०३२

दिनांक : १८ जुलै, २०२५.

वाचा : १.मुंबई वित्तीय नियम , १९५९ मधील नियम ५७ आणि १४९.

२.महाराष्ट्र कोषागार नियम १९६८ मधील नियम २८२ आणि ४९५.

३. शासन निर्णय क्रमांक: संकीर्ण २०२३/प्र.क्र. ११०/२०२३/कोषा प्रशा- ५, दि. १४/०२/२०२४.

४. शासन निर्णय क्रमांक: संकीर्ण २०२३/प्र.क्र. ११०/२०२३/कोषा प्रशा- ५, दि. १२/०३/२०२५.

५. शासन निर्णय क्रमांक: संकीर्ण २०२३/प्र.क्र. ११०/२०२३/कोषा प्रशा- ५, दि. ०८/०७/२०२५.

प्रस्तावना:

(अ) आहरण व संवितरण अधिकार्यांद्वारे सहायक अनुदानांच्या आणि अन्य अनुदानांच्या संवितरणा प्रित्यर्थ राज्याच्या एकत्रित निधीमधून अर्थसंकल्पीय तरतूदीच्या मर्यादेत निधी आहरित करण्यात येतो. परंतु या निधीपैकी काही निधी व्यावहारिक अपरिहार्यतांमुळे काही कालावधीसाठी आहरण व संवितरण अधिकारी किंवा संबंधित कार्यान्वयन यंत्रणांच्या वाणिज्यिक बँकामधील चालू अथवा बचत खात्यांमध्ये विनावापर पडून राहण्याची परिस्थिती उद्भवते. अशा प्रकारच्या शिल्लक अखर्चित शासकीय निधीच्या अनुषंगाने, राज्याच्या वित्तीय व्यवस्थापनाच्या संदर्भात उद्भवणाऱ्या समस्यांचे निराकरण करण्याच्या हेतूने, सहायक अनुदानाच्या जलद संवितरण व संनियंत्रणासाठी आहरण व संवितरण अधिकारी आणि अन्य अशासकीय कार्यान्वयन प्राधिकारी यांचेकरिता “आभासी वैयक्तिक ठेव लेखा” ही व्यवस्था व कार्यपद्धती लागू करण्यास उक्त ‘**वाचा**’ मधील अ.क्र ३ येथे नमूद शासन निर्णयान्वये मान्यता देण्यात आली आहे. सदर व्यवस्था व कार्यपद्धतीचा वापर बहुसंख्य आहरण व संवितरण अधिकारी आणि अशासकीय कार्यान्वयन प्राधिकारी यांचेद्वारे संपूर्ण राज्यभर करण्यात येत आहे.

(आ) त्याचप्रमाणे उक्त ‘**वाचा**’ मधील अ.क्र ४ येथे नमूद शासन निर्णयान्वये आभासी वैयक्तिक ठेव लेखा व्यवस्था व कार्यपद्धतीच्या अंमलबजावणीच्या अनुषंगाने उद्दिष्ट शिर्ष २७, ३३, ५० आणि ५३ साठी देयकांचे विशिष्ट नमुने निश्चित करण्यात आले असून; उद्दिष्ट शिर्ष ५२ चा अंतर्भाव आभासी वैयक्तिक

ठेव लेखा व्यवस्था व कार्यपद्धतीमध्ये करण्यात आला आहे. तसेच आभासी वैयक्तिक ठेव लेखा व्यवस्था व कार्यपद्धती पारंपारिक स्वीय प्रपंजी लेखा (PLA) या व्यवस्था व कार्यपद्धतीपेक्षा स्वाभाविकतः भिन्न असल्यामुळे उक्त 'वाचा' मधील अ.क्र ४ येथे नमूद शासन निर्णयान्वये आभासी वैयक्तिक ठेव लेखांना महाराष्ट्र कोषागार नियम १९६८ मधील नियम ४९५ च्या तरतुदीमधून अंशतः सूट देण्यात आलेली आहे.

(इ) त्याचप्रमाणे उक्त 'वाचा' मधील अ.क्र ३ येथे नमूद शासन निर्णयातील परिच्छेद क्रमांक १७ अन्वये आभासी वैयक्तिक ठेव लेखातील रकमांचा विनियोग करण्यासाठी एक वर्षाची कालमर्यादा अनुज्ञेय करण्यात आली आहे. सदर कालमर्यादा मुंबई वित्तीय नियम, १९५९ मधील नियम १४९ आणि त्याखाली परिशिष्ट-२२ अन्वये विहित करण्यात आलेल्या तरतुदीस अनुसरून निश्चित करण्यात आलेली आहे. मुंबई वित्तीय नियम, १९५९ मधील नियम १४९ आणि त्याखाली परिशिष्ट-२२ मधील तरतुदी या सहायक अनुदानाच्या अनुषंगाने विहित करण्यात आलेल्या आहेत. तथापि, आभासी वैयक्तिक ठेव लेखांमध्ये सहायक अनुदानेतर अन्य उद्दिष्ट शिर्षाखालील निधी देखील जमा करण्यात येत असल्यामुळे अशा प्रकारच्या निधीसाठी सरसकट एक वर्षाची कालमर्यादा अनुज्ञेय करणे उचित ठरणार नाही.

(ई) या पार्श्वभूमीवर आभासी वैयक्तिक ठेव लेखा व्यवस्था व कार्यपद्धतीच्या अंमलबजावणीच्या अनुषंगाने आभासी वैयक्तिक ठेव लेखा प्रशासक म्हणून घोषित आहरण व संवितरण अधिकारी यांनी मुंबई वित्तीय नियम , १९५९ मधील नियम ५७ आणि महाराष्ट्र कोषागार नियम , १९६८ मधील नियम २८२ अन्वये विहित तरतुदींचे अनुपालन करणे बाबत संबंधितांना निर्देश देण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय :

१. मुंबई वित्तीय नियम, १९५९ मधील नियम ५७ आणि महाराष्ट्र कोषागार नियम, १९६८ मधील नियम २८२ अन्वये 'त्वरीत संवितरणासाठी आवश्यकता असल्याखेरीज शासकीय लेख्यातून रक्कम काढण्यात येणार नाही' आणि 'मागण्यांच्या अपेक्षेने किंवा अर्थसंकल्पीय अनुदाने व्यपगत होण्यास प्रतिबंध करण्याच्या दृष्टीने कोणतीही रक्कम काढणे अनुज्ञेय नाही' अशा तरतुदी विहित करण्यात आलेल्या आहेत. सदर स्वयंस्पष्ट तरतुदींकडे सर्व आहरण व संवितरण अधिकार्यांचे लक्ष वेधण्यात येत आहे.

२. महाराष्ट्र हे राजकोषीय उत्तरदायित्वाचे काटेकोर अनुपालन करणारे राज्य असून त्यानुरूप अर्थसंकल्पीय व्यवस्थापन करण्यात येत आहे. परिणामतः सर्व संबंधित आहरण व संवितरण अधिकारी यांनी मुंबई वित्तीय नियम, १९५९ मधील नियम ५७ आणि महाराष्ट्र कोषागार नियम, १९६८ मधील नियम २८२ अन्वये विहित उपरोल्लेखित तरतुदींचे काटेकोर अनुपालन करणे अनिवार्य आहे.

३. जे शासकीय आहरण व संवितरण अधिकारी (मुख्य कार्यकारी अधिकारी / मुख्य लेखा व वित्त अधिकारी, जिल्हा परिषद आणि अशासकीय - स्वायत्त संस्थांचे आभासी वैयक्तिक ठेव लेखा प्रशासक वगळून) आभासी वैयक्तिक ठेव लेखा प्रशासक म्हणून घोषित आणि कार्यरत आहेत, अशा आहरण व संवितरण अधिकार्यांनी सामान्यतः राज्याच्या एकत्रित निधीमधून सरसकट आभासी वैयक्तिक ठेव लेख्यांमध्ये निधीचे हस्तांतरण करणे अभिप्रेत नाही. त्याऐवजी प्रचलित नियमांनुसार अशा आहरण व संवितरण अधिकार्यांनी सदर निधी प्राधान्याने थेट संबंधित अदात्यांच्या (लाभार्थी / संस्था / पुरवठादार इत्यादी) बँक खात्यांमध्ये संवितरित करणे अभिप्रेत आहे. उक्त 'वाचा' मधील अ. क्र.३ येथे नमूद शासन निर्णयातील परिच्छेद क्रमांक १२ अंतर्गत उप परिच्छेद क्रमांक १२.१ अन्वये विहित कार्यपद्धतीस अनुसरून थेट अदात्यांना प्रदान करण्याच्या कार्यपद्धतीसच नेहमी प्राधान्य द्यावयाचे आहे. त्यामुळे यापुढील काळात सदर कार्यपद्धतीचे काटेकोरपणे अनुपालन करणे सर्व संबंधितांसाठी बंधनकारक राहील.

४. आभासी वैयक्तिक ठेव लेखा प्रशासक म्हणून घोषित आणि कार्यरत असणाऱ्या आहरण व संवितरण अधिकार्यांना (जिल्हा परिषद व अन्य अशासकीय - स्वायत्त संस्था वगळून) वित्तीय शिस्तीचे अनुपालन म्हणून, चिन्हांकित उद्दिष्ट शिर्षासाठीच्या रकमा दिनांक १ ऑगस्ट, २०२५ ते दिनांक २८ फेब्रुवारी, २०२६ या कालावधी दरम्यान राज्याच्या एकत्रित निधीमधून त्यांच्या आभासी वैयक्तिक ठेव लेख्यांमध्ये घेता येणार नाहीत. त्याऐवजी अशा रकमा प्रथमतः अदाता निश्चितीची कार्यवाही पूर्ण करून, उक्त परिच्छेद ३ मध्ये अधोरेखित केल्याप्रमाणे थेट अदात्यांना प्रदान करण्याच्या कार्यपद्धतीनुसार संबंधित अदात्यांच्या बँक खात्यांमध्ये संवितरीत करणे अनिवार्य राहील. लाभार्थी संख्या प्रचंड असलेल्या थेट लाभ हस्तांतरण (DBT) योजनांसाठीची प्रदाने मात्र पुढील आदेश होईपर्यंत Pool Bank Account सुविधेमार्फत प्रदान करता येतील.

परंतु, उपरोल्लेखित आहरण व संवितरण अधिकार्यांना चिन्हांकित उद्दिष्ट शिर्षासाठीच्या रकमा दिनांक १ मार्च २०२६ ते दिनांक ३१ मार्च २०२६ या कालावधी दरम्यान राज्याच्या एकत्रित निधीमधून आवश्यकतेनुसार त्यांच्या आभासी वैयक्तिक ठेव लेख्यांमध्ये घेण्याची मुभा राहील. तथापि, अशा पद्धतीने आभासी वैयक्तिक ठेव लेख्यांमध्ये घेण्यात येणाऱ्या अशा रकमांचा विनियोग कोणत्याही परिस्थितीत दिनांक ३० जून २०२६ पर्यंतच करणे अनिवार्य राहील. तद्नंतर असा अखर्चित निधी विहित कार्यपद्धत अनुसरून समुचित लेखाशिर्षातर्गत शासन खाती भरणा करणे अनिवार्य राहील.

५. या पार्श्वभूमीवर सर्व संबंधित कार्यालयांनी त्यांच्याद्वारे राबविण्यात येत असलेल्या योजना / कार्यक्रम / कामे इत्यादींच्या अंमलबजावणीच्या अनुषंगाने योग्य ते नियोजन करणे आवश्यक राहील. जेणेकरून निधी विनाकारण शासकीय लेख्याबाहेर अखर्चित स्वरूपात पडून राहणार नाही, आणि योग्य वेळी तो पात्र अदात्यांना तत्परतेने संवितरीत देखील केला जाऊ शकेल.

६. काही प्रकरणी शासकीय कार्यालयांच्या स्तरावर सहायक अनुदानेतर प्रयोजनांसाठी (उदाहरणार्थ ३४ शिष्यवृत्ती, १३ कार्यालयीन खर्च, २६ जाहिरात व प्रसिध्दी, ६० इतर भांडवली खर्च, इत्यादी) देखील सरसकट "३१-सहायक अनुदान (वेतनेतर)" या उद्दिष्ट शिर्षातर्गत तरतूदी अर्थसंकल्पित करण्यात येत असल्याचे देखील निदर्शनास आले आहे. सामान्यतः शासनाद्वारे त्रयस्थ अशासकीय किंवा स्वायत्त संस्थांना

अनुदानार्थी संस्था (Grantee Institutes) म्हणून द्यावयाचा निधी सहायक अनुदानाच्या स्वरूपात दिला जातो. सहायक अनुदान या उद्दिष्ट शिर्षाखाली अर्थसंकल्पित निधीचा विनियोग शासकीय कार्यालयाने स्वतःच्याच प्रयोजनासाठी करणे इष्ट नाही. त्यामुळे यापुढील काळात खर्चाचे प्रयोजन काळजीपूर्वक विचारात घेऊन, त्यासाठीची तरतूद सुयोग्य उद्दिष्ट शिर्षातर्गत अर्थसंकल्पित करण्याबाबत सर्व संबंधित क्षेत्रिय स्तरावरील कार्यालये आणि प्रशासकीय विभाग यांच्या स्तरावर योग्य ती खबरदारी घेण्यात यावी.

७. जिल्हा परिषदा आणि अन्य स्वायत्त संस्था या अशासकीय कार्यान्वयन प्राधिकरणांच्या स्तरावरील आभासी वैयक्तिक ठेव लेखा प्रशासकांना मात्र उक्त 'वाचा' मधील अ.क्र. ३ येथे नमूद शासन निर्णयातील परिच्छेद क्रमांक १७ अन्वये आभासी वैयक्तिक ठेव लेख्यातील रकमांचा विनियोग करण्यासाठी अनुज्ञेय करण्यात आलेली एक वर्षाची कमाल कालमर्यादा या पुढील काळात देखील अनुज्ञेय राहिल.

८. प्रस्तुत शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध २०२५०७१८१७५३५३२६०५ करण्यात आला असून, त्याचा संकेतांक असा आहे. प्रस्तुत शासन निर्णय डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून निर्गमित करण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(डॉ.राजेंद्र सुमन उत्तमराव गाडेकर)
शासनाचे उप सचिव,

प्रत,

१. मा.राज्यपाल यांचे सचिव.
२. मा.मुख्यमंत्री यांचे सचिव / प्रधान सचिव / अपर मुख्य सचिव.
३. मा.उप मुख्यमंत्री (नगर विकास व गृह निर्माण) यांचे सचिव / प्रधान सचिव.
४. मा.उप मुख्यमंत्री (वित्त व नियोजन आणि उत्पादन शुल्क) यांचे सचिव / प्रधान सचिव.
५. सर्व मा.मंत्री व मा.राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव.
६. मा.विरोधी पक्षनेता, विधान परिषद, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई.
७. सर्व सन्माननीय विधानसभा / विधान परिषद व संसद सदस्य.
८. सर्व अपर मुख्य सचिव / प्रधान सचिव / सचिव, मंत्रालयीन प्रशासकीय विभाग.
९. सर्व मंत्रालयीन प्रशासकीय विभागांच्या अधिनस्त असलेले सर्व विभाग प्रमुख, प्रादेशिक कार्यालय प्रमुख, आणि कार्यालय प्रमुख.
१०. प्रबंधक, मूळ न्यायालय शाखा, उच्च न्यायालय, मुंबई.
११. प्रधान महालेखापाल (लेखा परीक्षा)- १, महाराष्ट्र, मुंबई.

१२. प्रधान महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता)-१, महाराष्ट्र, मुंबई
१३. महालेखापाल (लेखापरीक्षा)-२, महाराष्ट्र, नागपूर
१४. महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता)-२, महाराष्ट्र, नागपूर.
१५. आयुक्त, आयकर (TDS) चर्नीरोड, मुंबई ४००००२.
१६. आयुक्त, आयकर (TDS) सिव्हील लाईन*, नागपूर ४४४००१.
१७. प्रबंधक, उच्च न्यायालय (अपील शाखा) मुंबई.
१८. सचिव, महाराष्ट्र लोकसेवा आयोग, मुंबई.
१९. सचिव, महाराष्ट्र विधीमंडळ सचिवालय, मुंबई.
२०. प्रबंधक, लोक आयुक्त व उपलोक आयुक्त यांचे कार्यालय, मुंबई.
२१. प्रबंधक, महाराष्ट्र प्रशासकीय न्यायाधिकरण, मुंबई.
२२. मुख्य माहिती आयुक्त, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई.
२३. विशेष आयुक्त, महाराष्ट्र सदन, कोपर्निकस रोड, नवी दिल्ली.
२४. सर्व विभागीय आयुक्त.
२५. सर्व जिल्हाधिकारी.
२६. सर्व जिल्हा परिषदांचे मुख्य कार्यकारी अधिकारी.
२७. संचालक, लेखा व कोषागारे, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई.
२८. संचालक, स्थानिक निधी लेखापरीक्षा, महाराष्ट्र राज्य, नवी मुंबई.
२९. सह संचालक, लेखा व कोषागारे, कोकण / पुणे / नाशिक / छत्रपती संभाजी नगर / अमरावती / नागपूर.
३०. सह संचालक, स्थानिक निधी लेखा, कोकण / पुणे / नाशिक / छत्रपती संभाजी नगर / अमरावती / नागपूर.
३१. अधिदान व लेखा अधिकारी, अधिदान व लेखा कार्यालय, मुंबई.
३२. निवासी लेखापरीक्षा अधिकारी, मुंबई
३३. वरिष्ठ जिल्हा कोषागार अधिकारी, ठाणे / पुणे / नाशिक / छत्रपती संभाजी नगर / अमरावती / नागपूर.
३४. सर्व जिल्हा कोषागार अधिकारी.
३५. सर्व उप कोषागार अधिकारी.
३६. सर्व संबंधित अशासकीय आभासी वैयक्तिक ठेव लेखा प्रशासक
३७. वित्त विभागातील सर्व कार्यासने.
३८. निवड नस्ती कोषा. प्रशा.- ५ कार्यासन.